

Fakultet političkih nauka Podgorica, Univerzitet Crne Gore, 2007-2008.
Profesor dr Milan Popović, saradnik Zlatko Vujović

Sociologija politike

II semestar, 2+1 časova sedmično.

Sadržaj predmeta

1. Predmet i metod

1.1. Predmet i metod Sociologije politike, njen odnos prema drugim naukama, njen odnos prema Političkim naukama (unutrašnji i spoljašnji pogled i akcenat, Moris Diverže). Stara i nova nauka i epistemologija (Immanuel Volerstin, Ilya Prigožin i drugi, Kako otvoriti društvene nauke). Posebni odnosi: Filozofija, Filozofija politike, Opšta sociologija, druge posebne sociologije, Psihologija, Ekonomija, Istorija, Pravo (Teorija države i prava).

1.2. Metodi(i) Sociologije politike, idiografski i nomotetski, empirijski i teorijski, Karl Marks (apstrakcija) i Maks Veber (idealni tip), I. Volerstin, I. Prigožin i drugi (Kako otvoriti društvene nauke).

1.3. Crvena nit koja suštinski prožima sve teme a posebno jezgro predmeta izloženo u temama 8-11: kompleksna drama modernizacije (modernizacija, stratifikacija, konflikt, demokratizacija), unutar ove posebno kritična zona turbulencije u vremenu i prostoru (tranzicija), a nakon ove ili rešenje (demokratija) ili slom (totalitarizam) kao dva moguća ishoda. Dva dopunska epistemološka komentara: 1) deterministička i probabilistička interpretacija (Karl Poper, Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji, zatvoreno društvo, modernizacija, nemir, zaoštavanje, ublažavanje, ili slom, grafik sa horizontalom VremeProstor i vertikalom ModernizacijaKompleks), i 2) Sociologija i modernizacija, Politikologija i tranzicija (»kraj tranzicije«).

2. Geografija i demografija

2.1. Geografija i politika. Istorija teorije od Aristotela do danas, posebno geografski determinizam, posebno Orijentalna despotija Karla Gustava Vitfogela, ostrvo UK, granica SAD, tip naselja (selo i grad), i planina (F. Brodel i Milan Popović).

2.2. Demografija i politika. Stanovništvo: veličina, struktura (pol, uzrast, obrazovanje, profesija, etnicitet), kretanje (natalitet, mortalitet, razvoj, demografski pritisak, posebno Maltus i neomaltuzijanstvo), svetsko-sistemska distribucija.

3. Stratifikacija društva

3.1. Pojmovi. Sratum, strata, sloj: opšti pojam i elementi (moć, bogatstvo, ugled ili prestiž), posebni oblici (kaste, staleži, klase: K. Marks, V. I. Lenjin, M. Veber), i svetsko-sistemska re-konceptualizacija (klase i statusne grupe: K. Marks, M. Veber, I. Volerstin).

3.2. Problemi, promene, trendovi. Glavni faktor i izvor promene: materijalne i duhovne proizvodne snage, društvena podela rada, stratifikacija društva. Osnovna polarizacija, stara i nova: buržoazija i proletarijat, sila i parija. Glavni sektori društvenog rada po Kolinu Klarku: primarni, sekundarni, i tercijarni (plus kvartarni odnosno upravljački). Sve prethodno unutar dve jedinice analize i perspektive: nacija i svet (I. Volerstin).

4. Privredni i društveni razvoj

- 4.1. Pojmovi, ideje, teorije. Ciklična i(li) sekularna dinamika; ideja i iskustvo progresa; stari, srednji, novi vek, ili predmoderna, moderna, postmoderna ili pozna moderna. Istorija i teorija: moderna (K. Marks, Volt Rostov, Žorž Gurvič, Tolkot Parsons, Alvin Tofler), postmoderna ili pozna moderna (vladajuće i alternativne teorije privrednog i društvenog razvoja, modernizacije i demokratizacije, posebno Teorija svetskog sistema I. Volerstina, posebno njena alternativna koncepcija VremenaProstora, kao i njene prethodnice Istorija dugog trajanja F. Brodela, i Sociologija odnosno Društvena i kulturna dinamika Pitirima Srokina).
- 4.2. Problematizacija ideje i iskustva progresa u postmoderni odnosno poznoj moderni. Prethodnici: Osvald Špengler, Arnold Tojnbj, Pitirim Sorokin. Progres zadat a ne dat: Utopistika I. Volerstina, Belle epoque Milana Popovića.

5. Politička kultura

- 5.1. Pojam. Politička kultura »skup relativno trajnih i stabilnih stavova, vrednosti i osećanja prema politici«; tri komponente: 1) kognitivna, 2) vrednosna, 3) emotivna. Biološki i kulturni rasizam: Semjuel Hantington (Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka), Frensis Fukujama (Kraj istorije i poslednji čovek), Boris Buden (Kaptolski kolodvor).
- 5.2. Vrste političkih kultura: 1) Tradicionalne i moderne (Gabrijel Almond, Bingem Pael, Sidni Verba): Crna Gora XIX-XXI vek; 2) Polarizovane i konsenzualne; plus Semjuel Hantington (SCPSP) »cultural shizophrenia« i »cleft countries«; Crna Gora XIX-XXI vek; 3) Primarne, sekundarne, i tercijarne potrebe; teorija potreba (K. Marks, Agnješ Heler, Abraham Maslov, Viktor Frankel »smisao«, Ronald Ingelhart »time lag«, materijalne i postmaterijalne potrebe); Crna Gora XIX-XXI vek.

6. Ideologija i javno mnjenje

- 6.1. Ideologija (politička ideologija), pojam (K. Marks, Karl Manhajm): 1) masovnost i klasnost, 2) iskrivljenost i uslovljenost, 3) aktivnost i funkcionalnost (ideološka reprodukcija važan deo ukupne reprodukcije socijalnog sistema, pored ostalog i teorija »fiskalne krize države«, aporije funkcije akumulacije i funkcije legitimacije države u kapitalizmu, Džejsma O'Konora).
- 6.2. Ideologije modernog doba (po Božidaru Tadiću i I. Volerstinu): liberalizam, konzervativizam, socijalizam; fašizam, staljinizam, anarhizam, »kraj ideologije (istorije)«. Ideologije postmoderne ili pozne moderne: tri varijante novog i ranog posthladnoratovskog socijal-darvinizma (»Ne možemo da živimo zajedno« Dobrice Čosića, »sukob civilizacija« S. Hantingtona, i »čisti liberalizam« F. Fukujame), plus velika sila i mutacija (M. Popović: The Post-Cold War Balkan Chaos and New Ideological Order, Mutacija)
- 6.3. Javno mnjenje, ideologija, politička kultura: 1) Izvrnuta piramida (PK na dnu, I u sredini, JM na vrhu), i 2) I i JM konjunktura, PK infrastruktura. Istorijski razvitak: predmoderna tišina, XVIII-XIX vek »narodna suverenost«, XX vek »industrija svesti« (Noam Čomski), XXI vek »simulakrum« (Žan Bodrijar).

7. Društveni sukobi i integracije I. Pojmovi

- 7.1. Prethodni pojam: sukob i kompromis, dva lica politike.

7.2. Istorija društvene i političke misli. Posebno G. V. F. Hegel: »otac« moderne, kontradikcije, sukoba i dijalektike. Neofunkcionalistička teorija integracije i njen koncept EU: »ubijanje« kontradikcije, sukoba i dijalektike.

7.3. Teorije: biološke (posebno Tomas Hobs, Levijatan, Homo Homini Lupus Est), psihološke (posebno Sigmund Frojd, Civilizacija i njene nelagode, i Vilhelm Rajh, Masovna psihologija fašizma), i društvene (posebno marksizam i funkcionalizam).

7.4. Dijalektika konflikta i integracije. Case study EU i evropske integracije: »proširivanje i približavanje«, »asocijacija i stabilizacija«, iskustvo Balkana i Crne Gore posle hladnog rata.

8. Društveni sukobi i integracije II. Vrste i faktori

8.1. Faktori društvenih sukoba i integracija. Videti 1.3. pa nastaviti. Kritična zona turbulencije, teorijska i operacionalna definicija, zakon nejednakog razvoja: 1) u vremenu (Bingem Pael, BNP per capita kao glavni sintetički indikator), i 2) u prostoru (I. Volerstin, svetski sistem, centar, periferija i poluperiferija, kvalitativna i kvantitativna definicija uključiv i BNP per capita, mondijalizacija moderne, premeštanje ili «buržoazifikacija proletarijata i nacije» od V. I. Lenjina do danas); «Evropa» odnosno «evropeizacija» kao dobar primer neprimetne konfuzije odnosno sjedinjavanja VremenaProstora (I. Volerstin).

8.2. Rasni, nacionalni i etnički konflikti i integracije: vladajuća (biloška ili kulturna, ali u oba slučaja etno-deterministička) i alternativna (svetsko-sistemska) interpretacija (Boris Buden, Kaptolski kolodvor, kultura kao maska).

9. Totalitarizam

9.1. Prethodni pojmovi: autokratija, diktatura, despotija, tiranija, terorizam, autoritarizam, ohlokratija; moderna, XX vek, totalitarizam, komunizam, fašizam; država i društvo, istoričnost jedne distinkcije; budućnost totalitarizma, deterministička i probabilistička interpretacija («digitalna demokratija» ili «digitalna despotija» Bojana Jovanovića u Civilizacija u tranziciji).

9.2. Teorija: «masovno društvo» (Aleksis de Tokvil Demokratija u Americi, K. Poper Otvoreno društvo i njegovi nepijatelj, Ištvan Bibo Šta znači fašizam, Hoze Ortega I Gaset Pobuna masa, Peter Sloterdijk U istom čamcu, M. Popović Dinamika ništavila), «totalitarizam» (Hana Arent, Zbignjev Bžežinski, Karl Fridrih), «kruženje elita» (Gaetano Moska, Robert Mihels, Vilfredo Pareto), «orijentalna despotija» (K. G. Vitfogel).

9.3. Kritična zona turbulencije u vremenu i prostoru, i dva moguća ishoda. Videti 1.3. i 8.1. i dodatno konkretizovati.

10. Demokratija

10.1. Prethodni pojmovi: etimologija; Aristotel, tri dobra i tri loša polisa, demokratija kao loš oblik sve do XVIII veka; predmoderna i moderna, predstavnička demokratija; demokratija kao vladavina naroda ili kao kontrola vlasti od strane naroda; demokratija kao forma, «kompetitivni izbori» (B. Pael) i «neliberalne demokratije» (Fred Zaharija).

10.2. Faktori demokratije: svojina, porodica, jednakost, privredni i društveni razvoj, stratifikacija, konflikt, višepartizam. Posebno kritična zona turbulencije unutar procesa

teške, deformisane, zakasnele i periferne modernizacije. Videti 1.3. i 8.1. pa nastaviti i konkretizovati.

11. Sociologija svetskog sistema I. (Post)moderna (društvena) nauka: teorija i metodologija

11.1. Nova nauka (epistemologija) Ilje Prigožina (Order Out of Chaos) i Teorija svetskog sistema I. Volerstina.

11.2. Istoričnost moderne društvene nauke: rađanje, razvoj, kriza, alternative. Kako otvoriti društvene nauke (I. Volerstin i drugi).

12. Sociologija svetskog sistema II. Savremeni svetski sistem: istorija, sadašnjost, budućnost

12.1. Osnovni pojmovi teorije svetskog sistema.

12.2. Savremeni svetski sistem kao jedan konkretni istorijski sistem: rađanje, razvoj, kriza, alternative. Utopistike: istorijski izbori za XXI vek (I. Volerstin).

Udžbenik, šira literatura, režim studija

Udžbenik: Božidar Tadić, Sociologija politike, Unireks, Podgorica, 1996. Spisak od 68 tema odnosno pitanja (vidi dole) u celini je sastavljen na osnovu ovog udžbenika.

Šira literatura: 1) u Udžbeniku, 2) gore u Sadržaju predmeta, 3) dole u Literaturi za prezentacije i eseje, 4) plus dve elektronske adrese, Papers, Commentaries i ostalo I. Volerstina (<http://fbc.binghamton.edu>), i knjige, programi i ostalo predmetnog nastavnika (<http://www.milanmpopovic.info>).

Kalendar i plan rada: 1 + 12 + 1 sedmica = prva uvodna, poslednja završna, i 12 sedmica svaka sa po jednom od 12 nastavnih tema po redosledu iz gornjeg Sadržaja predmeta.

Struktura časova: 2+1 = 2 časa predavanja + 1 čas vežbi (pitanja, odgovora, komentara, rasprava o problemima pokrenutim na časovima predavanja).

Režim studija, nastave, predavanja, vežbi, provera znanja, završnog ispita i ocenjivanja: fleksibilan, prilagođen specifičnim uslovima (1 nastavnik : 200 studenata) i (izrazito teorijskoj, dijalektičkoj i reflektivnoj) prirodi predmeta, ali i usklađen (pre svega ispunjavanjem one srazmere poena zarađenih tokom semestra i na završnom ispitu približno 50 : 50) sa novousvojenim bolonjskim procesom i evropskim standardima, Zakonom o visokom obrazovanju Crne Gore, Statutom Univerziteta Crne Gore, i drugim odgovarajućim aktima i zaključcima nadležnih organa UCG i FPN: obaveštenje studenata o konkretnom modelu podelom papira na prvim časovima.

Predmeti na drugim fakultetima i univerzitetima

U zemlji i inostranstvu: 1) Božidar Tadić, Sociologija politike, Filozofski fakultet Nikšić, Univerzitet Crne Gore; 2) Vukašin Pavlović, Politička sociologija, Fakultet političkih nauka, Univerzitet Beograd; 3) Beverly Silver, Political Sociology, Department of

Sociology, SUNY, Binghamton, NY, USA, 1992; režim: bez klasičnog ispita, obavezno pohađanje i učešće (uključiv praćenje dnevne štampe i njeno povezivanje sa teorijskom literaturom), plus nekoliko (jedan u dve sedmice) kraćih (1-2 stranice) i jedan duži (10-15 stranica) esej do kraja semestra kao uslov za ocenu; 4) William Martin, Dve Sociologije svetskog sistema, 4a) Perspectives on the Modern World System, 4b) From Comparative to World-Historical Studies, University of Illinois at Urbana-Champaign, USA, 1991; 5) Political Sciences Course Syllaby, Zbirka odabranih programa SAD univerziteta 1990-ih; i ovde, slično Beverly Silver, vrlo često, kao deo, ili čak kao jedini oblik praćenja i provere znanja studenata: nekoliko kraćih (1-2 stranice) i jedan duži završni (10-15 stranica) esej do kraja semestra.

Literatura za odgovarajuće teme

Prethodne napomene: 1) Literatura za odgovarajuće teme koja sledi, raspoređena je prema Sadržaju predmeta odnosno udžbenika, a odabrana prema kriterijumu značaja i dostupnosti (prevedenost, biblioteka Fakulteta političkih nauka, te Pravnog fakulteta u Podgorici, eventualno neka druga biblioteka u Crnoj Gori); 2) Udžbenik Božidara Tadića, odnosno odgovarajuća glava tog udžbenika, predstavlja obavezno polazište, a na ovo polazište se zatim nadovezuje i najmanje jedna knjiga iz Šire literature, uz mogućnost proširivanja tog spiska na inicijativu studenta ili nastavnika odnosno asistenta (i uz prethodni dogovor i odobrenje nastavnika odnosno asistenta kada je to neophodno).

1. PREDMET I METOD

I. Volerstin i drugi, Kako otvoriti društvene nauke.

2. GEOGRAFIJA I DEMOGRAFIJA

K. G. Vitfogel, Orijentalna despocija.

F. Brodel, Mediteran.

3. STRATIFIKACIJA DRUŠTVA

K. Marks, Osamnaesti brimer Luja Bonaparte.

K. Marks, Predgovor Prilogu kritici političke ekonomije; Kapital; Dela.

M. Veber, Privreda i društvo.

Mladen Lazić i drugi, Razaranje društva.

4. PRIVREDNI I DRUŠTVENI RAZVOJ

K. Marks, Predgovor Prilogu kritici političke ekonomije; Kapital; Dela.

M. Veber, Protestantska etika i duh kapitalizma; Privreda i društvo.

I. Volerstin, Kapitalizam istorijski sistem; Uvod u analizu svjetskog sistema; Utopistike.

M. Popović, Belle epoque: kritika dogme progressa.

5. POLITIČKA KULTURA

M. Veber, Protestantska etika i duh kapitalizma.

Trajan Stojanović, Balkanski svetovi; Balkanska civilizacija.

F. Brodel, Mediteran.

Politička enciklopedija.

Enciklopedija političke kulture.

6. IDEOLOGIJA I JAVNO MNJENJE

K. Marks, Rani radovi, posebno Nemačka ideologija.

Karl Manhajm, Ideologija i utopija.

Džon Grej, Liberalizam.

F. Fukujama, Kraj istorije i poslednji čovek.

S. Hantington, Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka.

I. Volerstin, Utopistike.

7. DRUŠTVENI SUKOBI I INTEGRACIJE I. POJMOVI

8. DRUŠTVENI SUKOBI I INTEGRACIJE II. VRSTE I FAKTORI

K. Marks, Predgovor Prilogu kritici političke ekonomije; Kapital; Komunistički manifest; Klasne borbe u Francuskoj; Osamnaesti brimer Luja Bonaparte; Dela.

M. Veber, Protestanska etika i duh kapitalizma; Privreda i društvo; Politics As Vocation.

S. Hantington, Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka.

Milan Popović, Balkanska postmoderna 1-6: Žargon periferije, Posle hladnog rata,

Politički aparthejd, Crnogorska alternativa, Globalna prašina, Evropa-Antoaneta.

Literatura o evropskim integracijama, Postdiplomske CMSUCG.

9. TOTALITARIZAM

Ernest Nolte, Fašizam u našoj epohi.

Rajnhard Kinl, Oblici građanske vladavine: liberalizam i fašizam.

Zoran Vidaković, Stari i novi fašizam.

Vilhelm Rajh, Masovna psihologija fašizma.

Peter Sloterdijk, U istom čamcu.

Boris Buden, Kaptolski kolodvor.

Srđan Darmanović, Realsocijalizam: anatomija sloma.

Bojan Jovanović, Civilizacija u tranziciji.

Milan Popović, Ritam sveta; Balkanska postmoderna 1-6: Žargon periferije, Posle hladnog rata, Politički aparthejd, Crnogorska alternativa, Globalna prašina, Evropa-Antoaneta; Dinamika ništavila.

10. DEMOKRATIJA

Robert Dal, Demokratija i njeni kritičari; Predgovor Vučine Vasovića.

Đovani Sartori, Demokratija šta je to; Predgovor Vučine Vasovića.

F. Fukujama, Kraj istorije i poslednji čovek.

I. Volerstin, Utopistike.

Michael Crozier i drugi, Kriza demokracije i participacije: Izveštaj Trilateralne komisije.

11. SOCIOLOGIJA SVETSKOG SISTEMA I.(POST)MODERNA (DRUŠTVENA)

NAUKA: TEORIJA I METODOLOGIJA

I. Volerstin, Uvod u analizu svjetskog sistema; I. Volerstin i drugi, Kako otvoriti društvene nauke.

Milan Popović, Posle hladnog rata, Treći deo Udžbenika Savremeni politički sistemi.

12. SOCIOLOGIJA SVETSKOG SISTEMA II. SAVREMENI SVETSKI SISTEM: ISTORIJA, SADAŠNJOST, BUDUĆNOST

I. Volerstin, Uvod u analizu svjetskog sistema; Kapitalizam istorijski sistem; Utopistike. Milan Popović, Posle hladnog rata, Treći deo Udžbenika Savremeni politički sistemi; Ritam sveta; Balkanska postmoderna 1-6: Žargon peiferije, Posle hladnog rata, Politički aparthejd, Crnogorska alternativa, Globalna prašina, Evropa-Antoaneta; Dinamika ništavila; Belle epoque: kritika dogme progressa.

Teme (pitanja)

1. Odnos između Sociologije politike (Političke sociologije) i Politikologije (Nauke o politici) (u udžbeniku Božidara Tadića stranice 20-24)
2. Platon i Aristotel o (idealnoj i realnoj) državi (20)
3. Metodološke razlike između teorijskih i empirijskih istraživanja, i između nomotetskih i idiografskih nauka (49-52)
4. O (ne)podudarnosti između mape klimatsko-botaničkih zona i mape društveno-ekonomskog razvoja po Morisu Diveržeu i Rože-Žerar Švarcenbergu (85)
5. Uticaj (disperzivnog odnosno aglomerativnog) tipa naselja na politički život (86-87)
6. Značaj grada (gradskog naselja) za politički život (87)
7. Geografski materijalizam (88-89)
8. Maltusova teorija demografske presije (92-93)
9. Uticaj »demografskih eksplozija« na politički život (94)
10. Četiri konkretna vida ili oblika ispoljavanja društvene stratifikacije (društveni slojevi, kaste, staleži, klase) (104-109)
11. Marksističko, posebno Marksovo i Lenjinovo poimanje klasa (109-112)
12. Vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju, ključni element u Marksovom i Engelsovom shvatanju društvenih klasa (111)
13. Diveržeova definicija društvene klase (116-117)
14. Osnovni trendovi promena u klasnim i socijalnim strukturama modernih društava (117-123)
15. Primarni, sekundarni i tercijarni sektor (privređivanja) po Kolinu Klarku (118)
16. Trend pomeranja radno-aktivnog stanovništva iz primarnog i sekundarnog prema tercijarnom sektoru (118-119)
17. Može li se danas govoriti o postojanju kapitalističkih i proleterskih nacija (120)
18. Teorija menadžerske revolucije Džemsa Bernhema (121-122)
19. Pojam društvenog razvoja (127-132)
20. Marksistička teorija razvoja (133-134)
21. Rostovljeva teorija o stupnjevima društvenog razvoja (135-139)
22. Pet stupnjeva ekonomskog razvoja po američkom ekonomisti i sociologu Voltu Rostovu (tradicionalna društva, doba preduslova za uspon, doba uspona, doba kretanja ka zrelosti, i doba visoke masovne potrošnje) (135)
23. »Dolazak post-industrijskog društva« (The Coming of Post-Industrial Society) Danijela Bela (138)
24. Gurvičeva tipologija globalnih društava (139-143)
25. Tipologija globalnih društava Tolkota Parsonsa (143-148)

26. Četiri faktora koja su po Tolkotu Parsonsu bila presudna za nastanak modernog zapadnog građanskog društva (hrišćanstvo, rimsko pravo, odvajanje crkve od države, tradicija polisa) (144-145)
27. Toflerova teorija tri talasa (148-151)
28. «Tri talasa», faze ili epohe u dosadašnjem razvoju čovečanstva, po američkom sociologu Alvinu Tofleru (prvi talas, talas agrarnih društava, od neolita do industrijalizacije u XVIII veku, drugi talas, talas industrijalizacije, od XVIII do XX veka, i treći talas, talas postindustrijskih promena koje su toku) (148-151)
29. Osporavanje ideje progresa u XX veku (152-157)
30. «Propast Zapada» Osvalda Špenglera (153)
31. Pojam političke kulture (u širem i užem smislu reči) (161-162)
32. Tri osnovne komponente političke kulture (saznajna, vrednosna i osećajna komponenta) (163)
33. Političke potkulture (165-166)
34. Osnovne polarizacije unutar političkih kultura (posebno ona na tradicionalne i moderne, i ona na polarizujuće i konsenzualne političke kulture) (171-174)
35. Politička kultura i teorija potreba (176-181)
36. Tri vrste hijerarhijski poređanih potreba po američkom teoretičaru Abrahamu Maslovu (primarne, sekundarne i tercijarne potrebe) (177)
37. Ronald Inglehart o promenama u političkim kulturama modernih društava (181-184)
38. »Materijalisti« i »postmaterijalisti« po Ronaldu Inglehartu (182-184)
39. Razlikovanje između materijalističke i post-materijalističke političke kulture po Ronaldu Inglehartu (183-184)
40. »Hipoteza oskudnosti« i »hipoteza socijalizacije« po Ronaldu Inglehartu (183-184)
41. Razlika između partikularne (parcijalne) i totalne ideologije po Karlu Manhajmu (190)
42. »Kraj ideologija« po Rejmonu Aronu i Danijelu Belu (207-213)
43. Javno mnjenje između političke kulture i ideologije, posebno teorija takozvane izvrnute piramide (213-219)
44. Teorija »izvrnute piramide«, posebno u teoriji javnog mnjenja Danijela Jankeloviča (214-219)
45. O početku sistematskijeg naučnog proučavanja javnog mnjenja tridesetih godina XX veka (216)
46. Biološke, psihološke i društvene teorije konflikata i integracija (225-230)
47. O dijalektici odnosa konflikt-integracija (230-235)
48. Zbog čega su takozvana prelazna razdoblja u razvoju društva po pravilu obeležena najoštrijim konfliktima (239)
49. Bingem Pael o vezi između stepena modernizacije i stepena konfliktnosti (240-241, plus politički, ekonomski i kulturni raskoli 243-246, plus indeks klasnog glasanja 251, plus veza između društveno-ekonomskog razvoja i demokratije 326)
50. Politički, ekonomski i kulturni raskoli po Bingemu Paelu (243-246)
51. Refleksi stratifikacije u političkim sukobima (246-255)
52. Faktori ublažavanja tenzija između klasa i slojeva u visokorazvijenim društvima: smanjivanje imovinskih razlika i povećavanje vertikalne društvene pokretljivosti (253-255)

53. Novovekovne rasističke teorije Ogistena Tijerija, Artura de Gobinoa, i Hjustona Čembrlena (257-259)
54. Birokratizacija, unifikacija, neravnopravnost: tri glavna izvora modernih nacionalizama (261-263)
55. Revolucija po Karlu Marksu («dijalektika proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa»), i po Rejmonu Aronu («negacija ili prekid legaliteta») (266-267)
56. Revolucija, legalitet i legitimitet po Rejmonu Aronu i Božidaru Tadiću (267-268)
57. Masovno društvo kao osnova totalitarizma (295-301)
58. Oprečna, aristokratska (u XIX veku) i demokratska (u XX veku) izvorišta kritike masovnih društava (296-301)
59. Demokratska teorija i kritika masovnih društava Hane Arent (298-301)
60. Razlika između klase i mase po Hani Arent (301)
61. Učenje o kruženju elita (301-304)
62. Teorija istočnjačkih despotija Karla Gustava Vitfogela (306-313)
63. Definicija demokratije po Bingemu Paelu (314-316)
64. Svojina i demokratija (317-318)
65. Demokratija i unutardruštveni sukobi (318-320)
66. Demokratija u kontekstu društveno-ekonomskog razvoja (324-327)
67. «Poliarhija» po Robertu Dalu (324)
68. Pogledi Herberta Markuzea, Eriha Froma, Danijela Bela, Alvina Toflera i drugih, na moguće rešenje dileme autokratija-demokratija u budućnosti (331-337)